

Проучване на дейността на Национален Фонд „Култура“

Въведение

Контекст

Национален Фонд „Култура“ (НФК) е държавна организация, създадена в края на 2000 година със Закона за закрила и развитие на културата (ЗЗРК) и с основна цел да подпомага българската култура като привлича, управлява и изразходва средства за изпълнение на националната културна политика. НФК работи със средства от държавния бюджет и други източници на финансиране, описани в закона.

Национален Фонд „Култура“ съществува вече шест години и непрекъснато търси облика си и начина на работа, който ще му позволи да изпълнява по най-ефикасен начин целите за които е създаден. През този период в началото на всяка календарна година са правени проучвания за извършеното през изминалата. Същевременно в последните години Фондът започва да прилага и по-стратегически подходи в работата си, а в началото на първата година от членството на страната в ЕС започва преглед на досегашната си дейност като се опитва да я сравнява с тази на сродни европейски културни организации и се стреми да намери най-добрия модел на работа като европейска културна институция.

Цели на проучването

Национален Фонд „Култура“ иска да получи информация за това как се възприема дейността му и какво е нейното въздействие върху развитието на културата в страната, за да може да вземе информирани решения за посоката и начина по който да работи в бъдеще и за да улесни присъединяването на страната към едно по-широко европейско и световно културно пространство.

Период на проучването

Настоящото проучването събира данни за дейността на Фонда през изминалата 2006 година, но за да получи повече и по-конкретна информация за въздействието му върху културната среда в страната се обръща и назад към последните четири години (2003-2006).

Този период от четири години е избран, защото в него програмната дейност на Фонда постепенно се стабилизира и придобива по-ясен облик.

Първите две години са време на търсене в който Фондът започва дейността си с няколко еднократни програми¹, които очевидно са епизодичен опит да се отговори на определени нужди. Но в този период се слага началото и на няколко програми, които продължават и по късно и образуват част от ядрото от основни програми на НФК - програма за издаване на критическа литература, за опазване и проучване на недвижими паметници на културата, програма „Дебюти“, както и стипендиите за ученици в училищата по изкуствата.

Някои от програмите запазват съществуването си под различно име като например програмата за финансиране на читалищни инициативи, която продължава в по-късен период като програма за подпомагане на традиционната култура на малките общности,

¹Програми за: разпространение на българското изкуство, за популяризиране и разпространение на българско музикално творчество, подпомагане на държавни и общински художествени галерии за откупуване произведения на съвременното изкуство, подпомагане на цирков спектакъл и стипендия, специализации по арт мениджмънт, Финансиране създаването и поддържането на база данни и Интернет страница за музикална култура и български фолклор.

но по същността си дава подкрепа за издирване, съхранение и популяризиране на автентичния български фолклор.

Обхват на проучването

В проучването са включени следните основни програми на Фонда: Критическа литература, Стипендии, Мобилност, Преводи, Автентичен фолклор, Стратегически инициативи.

Извън неговия обхват остават целевите субсидии, наградите, давани от НФК и „Дебюти“, в която НФК участва като партньор и която изисква специално внимание - мониторинг и оценка на цялата програма.

Целевите субсидии на НФК се дават със средства постъпили във Фонда от различни източници. Подкрепата се отпуска за значителни проекти в областта на културата и такива с национално значение. Тъй като този критерий е твърде общ, то и подборът им е по-субективен. Те нямат характера на инвестиции, както може да се предположи от името им, а по-скоро представляват предполагаемо разумно разпределение на средства в края на годината. Поради горните причини тази програма не е включена в настоящото проучване.

Специален случай е програмата за опазване на КИН, която съществува няколко години преди НФК да предприеме един стратегически по-целесъобразен подход към нуждите на КИН и да насочи подкрепата си към създаване на регионални стратегии, насочени към съхранението и представянето на местните паметници на КИН. Така настоящото проучване не включва първоначалната програма, а стратегическите инициативи, свързани с КИН.

Целеви групи

Основните целеви групи са:

1. Бенефициенти и партньори на НФК през 2006 година
2. Бенефициенти, получили неколкочратно подкрепа от НФК в периода 2003-2006 година
3. Бенефициенти и партньори в стратегическите инициативи на НФК

Методология

Информацията е събрана със структурирани въпросници, индивидуални интервюта и преглед на документи на НФК (протоколи, формуляри за кандидатстване, критерии за оценка на проекти по различните програми, вътрешни документи на Фонда, предишни проучвания на дейността на Фонда, проекти и др.).

Подход

В дейността на Фонда има периодично значително натоварване свързано с обработката на голям брой документи по кандидатстващи проекти, организация на оценката и подбора им, информирание и консултиране на кандидатите, сключване на договори и проследяване на отчетността на бенефициентите.

Към тези регулярни дейности се прибавя и по-сложния ритъм на работа върху партньорски проекти и стратегически инициативи. Всичко това не позволява на съвсем малкия експертен екип на Фонда да задълбочи работата си върху основните програми. Така на нито една от тях не е направен мониторинг, а показатели за оценка на програмите се разработват постепенно и с по-бавно темпо. Основното внимание на Фонда към бенефициентите спира след получаването на отчет от тях, т.е. връзките формално се поддържат на административно равнище. Информацията, дадена от бенефициентите под формата на отчети остава в повечето случаи неизползвана и

няма публичност. Така един важен аспект от дейността на НФК остава скрит. Липсват и събрани отзиви или критика за работата на Фонда. Всичко това прави невъзможно използването на значително количество информация за целите на настоящото изследване.

Поради горните причини основният използван подход в проучването е събраните мнения да се сравнят и допълнят с данни от прегледаните документи и вътрешна документация на Фонда за да се „сглоби“ и получи една по-пълна и свързана картина на неговата дейност. Поради тази причина мнението на бенефициентите не е строго обособено, а по-скоро е допълнено с наблюдения и изводи от прегледа на документи и други източници на информация.

Същевременно е направен опит да се зададат въпроси относно дейността на НФК, които са актуални и за редица европейски и световни културни институции със сродни задачи и функции. Целта е по естествен начин да се получи един по-ясен европейски профил на НФК.

Извадка

Проучването обхваща 49 души:

Период на събиране на информацията

Информацията е събрана в периода 1-28 февруари 2007 година

Резултати от проучването

Структура

Резултатите от проучването са обособени в три основни части:

- Начинът по който се възприема НФК от неговите бенефициенти и партньори;
- Въздействието, което има дейността му върху културната среда в страната;
- Очакванията и препоръките на бенефициенти и партньори относно бъдещата му дейност като културна институция на европейска страна.

КАК СЕ ВЪЗПРИЕМА НФК И НЕГОВАТА ДЕЙНОСТ

Как се възприема НФК

Анкетираните бенефициенти и партньори на НФК го възприемат преди всичко като организация, която развива културните ресурси на страната, но също и като институция, която провежда културна политика и като нов за страната тип финансираща организация в културата.

Фондът се възприема и като партньор, с когото макар и малка част от бенефициентите заявяват, че искат да работят върху общи инициативи. Голяма част от анкетираните възприемат Фонда като нетипична държавна организация, защото се опитва да работи с гъвкавостта на неправителствена организация, има добри експерти и лесни процедури.

Изразено е и мнението, че НФК е една добра държавна организация, или такава, каквато би трябвало да бъде една държавна организация.

Минимален брой анкетиранни смятат НФК за обичайна държавна културна институция.

Тези мнения пораждаат няколко въпроса – за институционалната специфика на НФК, а също и какво включват културните ресурси на страната, каква културна политика провежда Фонда и какво означава нов тип организация, финансираща дейности в областта на културата.

Презставените по-горе мнения на анкетирани съставят една картина на културна институция много близка до разпространените в редица страни Съвети по изкуствата (Arts Councils). По същността си те представляват относително автономни организации, които работят с правителствени средства, но имат свободата да определят собствените си приоритети, политика на работа и финансиращи програми, както и да вземат независими решения за финансиране. Те се определят също и като организации, работещи на «една ръка разстояние» от държавните структури. Основното предимство (и задача) на тези организации е, че запазват решенията за финансиране на културата и осъществяване на културната политика от политически влияния, осигуряват качеството на културната продукция и използват демократични процедури като същевременно облекчават правителствените структури в отговорността им за трудни решения за финансиране на културата и ги освобождават да съсредоточат усилията си върху цялостната културна политика. Съветите по изкуства са особено ценни с това, че провеждат културната политика на ежедневно практическо ниво, стоейки максимално близо до създателите и потребителите на културни продукти.

Ако се върнем отново към НФК, статутът и целите за който е създаден и изпълнява ще видим, че на практика Фондът отговаря напълно на представените по-горе характерни черти на Съветите по изкуства и целевите групи, с които работи възприемат положително дейността му, отбелязвайки качествените разлики спрямо познатите в страната модели на културни институции. Съществуването в България на организация, работеща на принципа на «една ръка разстояние», споделян от повече от 83 страни в света² има особено важно значение за изграждането на общ език с европейските културни институции, а дава също и надежди за едно по-стабилно развитие на българската култура.

Подкрепата на НФК за развитие на културните ресурси се приема като особено ценна от мнозинството анкетирани. Имайки предвид обхвата и целевите групи на основните програми на НФК може да се приеме, че бенефициентите на Фонда разширяват понятието за културни ресурси, (което обичайно включва недвижими паметници на историческото наследство, природни забележителности с културна ценност, инфраструктура и др.), прибавяйки към тях и човешките ресурси. Действително НФК е една от малкото български организации, която подкрепя културен обмен и дава стипендии за млади творци. Друг особено важен аспект на развитието на културните ресурси е създаването на умения за развитие на културна политика и промяната на отношението към гражданското участие в този процес, за които Фондът допринася чрез стратегическите си инициативи.

НФК е създаден с основната цел да изпълнява националната културна политика³. Имайки предвид обаче неустановения характер на последната, съчетан с недостатъчно добро законодателство и неадекватни методи на финансиране идва логичният въпрос как Фондът допринася за изпълнението ѝ, доколко е ограничен от нейните недостатъци и с какво спомага за подобряването ѝ.

Отговорът е нееднозначен, но програмите на НФК безспорно прилагат основните принципи на националната културна политика⁴ и чрез тях се финансират част от основните приоритетни области на тази политика. Важно значение има и начинът на работа на Фонда, който с всяка изминала година става по-системен и информиран.

² Вж Independence of Government Arts Funding, 2006, p23-24

³ Вж ЗЗРК, чл. 24

⁴ Вж ЗЗРК, чл.2

НФК е една от немногото държавни културни институции, които обосновават годишния си бюджет с добре структурирани документи, прилагат определени политики на работа и проучват ежегодно степента в която са постигнали целите си. Разбира се част от планираните дейности понякога остават неосъществени поради нарастващата им амбициозност. Отбелязвайки, че НФК провежда културна политика бенефициентите дават признание и на стремежа на Фонда да въздейства върху определени области на културата по системен и обоснован начин, т.е. да спомогне за **управление** на процесите в културата, а не за тяхното администриране.

Особено ценно качество на НФК е стремежът да разшири инструментите си за изпълнение на културна политика. Принципно една от слабите страни на организации от типа на НФК в Европа и по света, работещи на «една ръка разстояние», е ограничаването до даване на субсидии като основно средство за въздействие върху културния живот. НФК се опитва да разшири инструментариума си с даване на специализирана информация (бюлетин «Култура»), финансиране на изследователски проекти в културата и подкрепа за развитие на регионални културни политики.

Вероятно основната причина НФК да се възприема като нов тип финансираща организация в културата е фактът, че притежава относителна автономност, има сравнително широк обхват от приоритетни области, работи в национален мащаб и дава финансиране на организации с разнообразен характер. На практика той е единствената държавна институция която финансира независими културни организации на конкурсен принцип.

Дали обаче Фондът действително предоставя нов тип финансиране? НФК дава като субсидии сравнително малки суми за определени разходи на значителен брой кандидати, т.е. подкрепата му е в малък размер, но цели да бъде използвана така, че да се получи по-голямо въздействие, т.нар «ефект на лоста». Да се определи този ефект е трудно поради липсата на достатъчно информация, но най-общо той включва придобиването на **умения**, създаването на професионални **контакти**, създаването на културен **продукт** и промяната на **нагласи**.

Мнозинството бенефициенти смятат, че този начин и размер на финансиране е неудачен, не може да доведе до търсения по-голям ефект и трябва да се замени със значително по-голяма подкрепа за по-малък брой и по-значителни проекти. Естествено възниква въпросът съществуват ли тези проекти, имат ли културните организации капацитет да ги подготвят и осъществят, може ли средата да ги приеме. На практика, за момента, сред кандидатстващите проекти в почти всички програми на Фонда действително значимите и мащабни начинания са сравнително редки.

Трябва да се има също предвид и факта, че НФК подкрепя предимно субсидираната култура в противовес на комерсиалната и популярната. Той работи в рамките на субсидийното мислене, все още характерно за държавната културна политика за разлика от инвестиционното мислене, което остава малко познато в страната.

Споменатият по-горе принцип на финансиране, прилаган от Фонда позволява в една и съща културна среда и пазар на културни продукти да съществуват организации с годишен бюджет от 1000 лв, най-големите културни фестивали в страната и организации с държавно субсидиране от порядъка на милиони лева. От тази гледна точка финансирането, давано от Фонда е наистина демократично и в определен смисъл уникално за страната, но същевременно то поддържа един пазар с много разнородни участници.

В заключение можем да се обърнем към една идея за нов тип финансираща организация в културата, представена преди 10 години от Чарлз Ландри в неговия доклад върху културната политика на България⁵, която все още остава утопична за страната:

⁵ Културната политика в България, Доклад на европейски експертен екип, Ч.Ландри, 1997 г., стр. 58

„Финансиращите институции трябва да подпомагат икономиката на културата и да виждат себе си като насърчаващи институции. Думите означават да бъдат умели, жизнени, с бърза реакция, активни и гъвкави, в качеството на реализатори и катализатори. Това означава да подпомагат създаването на повече културна продукция (изделия на приложните изкуства, постановки и т. н.), които се купуват, продават, потребяват и гледат и по този начин оказват подкрепа на заетостта и останалата инфраструктура в сферата на изкуството. Органите за финансиране на изкуството в България трябва да гледат на организациите в сферата на изкуството като на насърчаващи компании, които имат нужди до достъп до средства. Това означава, че те трябва да бъдат разглеждани като фирми с потребност за развитие на бизнеса, но бизнес от определен вид. Фирми с по-широк диапазон от критериите за преценката на развитието на продукта (например, с ударение върху иновациите) и в резултат на това, които се нуждаят от различни критерии за оценка на ефективността, успеха, или неуспеха и подходящата норма на печалба.”

Казаното по-горе не трябва да се разбира като критика към дейността на НФК, а по-скоро като опит да се разшири контекста на неговата дейност, но също и да се помисли дали потенциалът на работа на НФК не би могъл да се развие и с прилагането на алтернативни⁶ за страната начини на финансиране, част от които се използват в Европа и по света.

Постижения на НФК

Като основно постижение на НФК се отбелязва финансирането, което той дава на области за които няма достатъчно подкрепа.

НФК има отговорността да работи по основните приоритетни области на националната културна политика, които за удобство могат да се обобщят в няколко ключови думи: създаване, съхраняване и разпространение, културно-историческо наследство, научноизследователска дейност; международна културна дейност; нови и експериментални форми; култура на етнически, религиозни и езикови общности, образование, творчески стипендии, български общности в чужбина, достъп на деца и младежи до изкуство и култура; любителско изкуство.

На практика финансирането за преобладаващата част от тези области е силно ограничено като източници, недостатъчно като размер и неефективно като начин на предоставяне. Трябва да се има предвид също, че средствата за култура в държавния бюджет намаляват с всяка година (тенденция, характерна за редица страни в света). Същото се отнася и за броя на чуждестранните донорски организации в България, а дарителството и спонсорството за култура все още са в началото на развитието си. Така в действителност надали има област в културата, която да получава достатъчно средства за развитие. В този смисъл подкрепата на НФК наистина е от решаващо значение.

За сравнение данните от проучването показват, че мнозинството от анкетираните бенефициенти на НФК работят с характерното за страната смесено финансиране – (държавно, общинско, чуждестранно, частни спонсори и собствени средства). В редица случаи се използват два и повече източника на подкрепа. Преобладаващ е броят на работещите с държавно финансиране, следван от тези, които финансират проекти със собствени средства. Трябва да се отбележи, че никой от анкетираните бенефициенти не работи само със собствени средства освен в случаите, когато те идват от стопанска дейност, които са малко на брой. На трето място по честота на използването е

⁶ Културната политика в България, Доклад на европейски експертен екип, Ч.Ландри, 1997 г., стр.55

чуждестранната финансова помощ (напр. отпусната за частно издателство, творчески съюз, НПО и научен институт на БАН). На предпоследно място са частните спонсори с много редки указания са спонсорство от бизнеса. Общинското финансиране се среща най-рядко и е запазено изключително за общински организации и дейности.

Като второ по значение постижение на НФК анкетираните определят гъвкавия начин на работа и създадените от Фонда партньорства.

Въпреки, че както ще стане ясно по-долу публичната информация за дейността на НФК е недостатъчна търсенията на Фонда са действително динамични. За това говори както вътрешното преобразуване на някои програми за да се постигне максималното им въздействие⁷ така и търсенето на професионални контакти и партньори в страната и извън нея. Само в последната година екипът на НФК е направил няколко интересни и перспективни международни контакта с националния Фонд за култура на Румъния, и активизирал връзките си с международната федерация на културните организации (IFACCA) и британската мрежа «Arts&Business». По покана на Фонда представител на «Arts&Business» участва с представяне на английския опит в свързването на изкуството и бизнеса в конкурса «Бранд мениджър на годината», организиран от EURO RSCG София.

Задълбочаването на контактите с мрежа от мащаба на IFACCA са довели до начални опити за представяне в страната на практиката на регенерация на градската среда със средствата на културата. НФК планира бъдещи дейности в тази колкото актуална толкова и непозната в България област.

Сред най-сериозните партньорства в които участва Фонда е това със Швейцарската агенция за развитие и сътрудничество за организиране на Форум-процесите в областта на културата в страната. Тази тема се споменава тук само за изчерпателност, но е разгледана по-долу.

На трето място като постижение на Фонда анкетираните поставят добрите процедури и собствената политика на работа.

Голямото мнозинство от бенефициенти одобряват процедурите на Фонда, макар и да имат редица препоръки за подобряването им, но общото впечатление е, че те са обмислени и подпомагат кандидатите, а не ги затрудняват.

Съществуват и отделни отбелязвания на добрите експерти на НФК, като впечатлението е, че доброто професионално ниво на екипа от експерти, който НФК привлича за подбор на кандидатстващите проекти се приема като даденост. Мнозинството анкетираните са единодушни, че проектите им са оценени компетентно и смятат, че практиката на Фонда да сменя експертите си на определени период, както и да публикува имената им в отчетите си е особено добра и нова за страната. В това отношение НФК действително поддържа една разпространена в света практика на прозрачност и работи (както правят и сродните му чуждестранни организации) като «наема» експерти в комисиите към отделните програми за да осигури добро качество на решенията за финансиране. В редица организации по света се смята, че използването на хора на изкуството в споменатите комисии създава доверие у кандидатстващите.

Публично присъствие на Фонда

Повечето анкетираните научават за НФК в личен разговор или в Интернет. Незначителен брой бенефициенти са разбрали за съществуването на Фонда на събития, подкрепяни от НФК, от статия в пресата, от контакти с колеги, от Министерство на културата (МК) или чрез логото на Фонда в покрепените от него издания.

⁷ Като напр. програмата за подкрепа на КИН, която се развива в подкрепа на регионални културни стратегии, включващи местното КИН.

Присъствието на НФК в публичното медийно и виртуално пространство е незначително и епизодично. Въпреки че значителна част от анкетираните научават за дейността на Фонда от информация в Интернет Фондът още няма собствена страница и е «приютен» на Интернет страницата на МК. Информацията за дейността на НФК се разпространява по неформални пътища, предимно в лични и професионални контакти.

Повечето от анкетираните познават само част от дейността на НФК и най-вече бюлетин «Култура», а чрез него и някои от проучванията и изследванията, които Фондът прави. Съвсем малък брой са запознати със стратегическите инициативи на НФК.

За необходимостта от информация за работата на Фонда говори и интереса с който е приет бюлетина на НФК. Той може да се обясни и с темата на публикуваното изследване на НФК, а също и с това, че изследвания в областта на културата рядко имат по-широка публичност. Обикновено те се поръчват от отделни организации, остават за тяхна вътрешна употреба и евентуално стават достояние, по неформален път, на тесен кръг специалисти. За популярността на бюлетина благоприятства и факта, че той е на хартиен носител и достига до читатели, които нямат добър или лесен достъп до Интернет.

Стратегическите инициативи на НФК, свързани с Форум процесите (ФП) в културата също нямат представяне и разпространение от самия Фонд като се изключи краткото им споменаване в годишни отчети. Информация за тях може да се намери на Интернет страницата на партньорската организация в този проект (ФРМС)

Част от препоръките на анкетираните показват, че бенефициентите на Фонда нямат информация за цялостната дейност на НФК. Повечето познават предимно програмите, към които имат пряк интерес.

За това доколко липсва информация за Фонда говори и почти анекдотичната ситуация по време на събиране на информация за настоящото проучване, когато един от дългогодишните бенефициенти на НФК, попълвайки въпросника, открива колко много неща не знае за Фонда и моли за повече информация.

В определен смисъл по-добрата публичност на Фонда би означавала и по-добра отчетност, но не финансова, а отчетност за резултатите и продуктите от неговата дейност. За периода от 2003 до 2006 година само по програмите, включени в проучването НФК е подкрепил 726 проекта. Дори изброяването на продуктите, получени в резултат на тази подкрепа би било впечатляващо. Тези факти дават всички основания, а и задължават Фонда да привлече общественото внимание към дейността си, най-малкото защото има какво да покаже. Един по-задълбочен поглед към получените резултати и продукти и евентуалното предоставяне на информацията за публично ползване (във формата на база данни) ще даде по-добра основа за оценка на ефективността на Фонда и ще му позволи да обогати информационните си средства за осъществяване на културна политика.

Компетентност и авторитет на Фонда

Положителното възприемане на Фонда почива в значителна степен на неговия авторитет и на компетентните решения за финансова подкрепа, а също и на влиянието, което подкрепата на Фонда оказва за привличане на допълнителни средства.

Мнозинството анкетирани смятат, че проектите им са оценени компетентно и по достойнство от НФК. Въпреки, че основното доказателство за това е полученото финансиране и неговият размер, анкетираните привеждат и редица други доводи:

- добрите резултати от подкрепата,
- адекватно преценени нужди в определена област на изкуствата,

- добрите качества на самите проекти,
- дадена подкрепа в продължение на няколко поредни години (инвестиция?), съществуването на професионален и потребителски интерес към продукта на проекта, изключителното разбиране за важноста на проекта и професионалната помощ при кандидатстването,
- удовлетворените изисквания на кандидатите,
- интерес към финансираня проект в чужбина,
- финансиране на млади автори или специализирани области в културата и изкуството, компетентни оценители,
- подкрепеният проект води до осъществяването на допълнителни дейности,
- подкрепата на НФК се оказала решаваща за осъществяване на проекта,
- заради положителната реакция на екипа на НФК,
- оценена важноста на проекта и перспективата за бъдещи контакти.

Една част от анкетираните смятат, че подкрепата на НФК е гаранция за качеството на проекта и авторитетът на Фонда е помогнал при привличането на допълнителни средства, включително и от частни спонсори. Други приемат Фонда като финансов партньор в проекта. Подкрепата на НФК често се интерпретира и като гаранция, че проектът ще бъде изпълнен.

Отбелязва се, че въпреки уважението с което се ползва НФК това не винаги е достатъчно за привличане на допълнителни средства. Има и случаи в които подкрепата на НФК възспира спонсорите, защото те са убедени, че помощта, дадена от НФК е достатъчна, което в повечето случаи не е вярно.

Друга група анкетирани отбелязват, че авторитетът на НФК не помага за привличането на допълнителни средства поради няколко причини: в България реално не съществуват други източници на финансиране на определени области на изкуство и култура освен НФК; липсва адекватно законодателство, политика, приоритети, визия, пр.

Почти всички анкетирани заявяват, че ще кандидатстват отново пред НФК, като една част отбелязват, че нямат друг избор.

Изброените по-горе доводи на анкетираните за добрата оценка от страна на Фонда потвърждават още веднъж, че НФК проявява характерното за сродни чуждестранни организации (работещи на «една ръка разстояние») преимущество да взема решения за финансиране, които съответстват на нуждите на артистичната общност, разнообразни са, могат да подкрепят смели или новаторски проекти и като цяло качеството на решенията за финансиране, които взема е добро.

Изводи и акценти

- Дейността на НФК се възприема положително – като нов тип финансираща организация в културата, която развива културните ресурси на страната и провежда културна политика
- Поставен в по-широк контекст моделът на работа на НФК е нов за страната и е основан на принципа на «една ръка разстояние». Той се използва от множество страни в Европа и света и носи редица преимущества сред които по-добро качество на решенията за финансиране и по-стабилно изпълнение на културната политика.

- Наличието на подобна културна институция е особено полезно за България за установяване на връзки и общ език с европейски и световни културни институции.
- НФК има особено ценен принос в подкрепа на културните ресурси чрез създаването на умения за развитие на културна политика и промяна на отношението към гражданското участие в този процес.
- НФК подпомага изпълнение на националната културна политика като се стреми да управлява процесите в културата, а не да ги администрира. Той разширява инструментите си за въздействие и включва освен отпускането на финансова помощ също и предоставяне на информация и развитие на стратегически умения, а също и контакти със сродни чуждестранни организации.
- Финансирането, давано от Фонда се възприема като ново предимно заради демократичния конкурсен принцип на който се основава, но по същността си то е познато в страната и подкрепя висшата, субсидираната и отчасти аматьорската култура (дейността на читалищата) като оставя извън обхвата си популярната и комерсиалната култура, както и области като, градския дизайн или промишлените изкуства.
- Размерът и начинът на финансиране се възприема като недостатъчно ефективен – малки суми, дадени на много проекти не могат да постигнат търсеното по-значимо въздействие. Финансирането е насочено към създателите на културни продукти, а не към потребителите и все още няма за цел да подпомогне икономиката на културата в страната. Подкрепата на НФК обаче е от голямо значение за множество области, които имат несигурни или липсващи източници на финансиране;
- Решенията за финансиране, които взема Фондът като цяло съответстват на нуждите на артистичната общност, подкрепят смели или новаторски проекти и допринасят за авторитета на Фонда.
- Резултатите от дейността на Фонда най-общо включват придобиване на **умения**, изграждането на професионални **контакти**, създаването на културен **продукт** и промяна на **нагласи**.
- НФК има динамичен модел на работа с леки процедури, качествени решения за финансиране и непрекъснато търсене на нови контакти и партньорства, част от които с някои големи международни културни мрежи.
- Публичното присъствие на Фонда не съответства на мащаба на дейността му и все още е слабо развито.

КАКВО Е ВЪЗДЕЙСТВИЕТО НА ДЕЙНОСТТА НА НФК

Общи принципи

Както беше споменато по-горе въздействието на дейността на НФК е особено трудно да се определи и оцени преди всичко поради липсата на информация за дейността му, събрана и подържана във форма, подходяща за проучвателска работа, а също и поради липсата на разработени индикатори за оценка на отделните програми.

В настоящото проучване въздействието на Фонда се търси в няколко посоки:

- Какви са резултатите от изпълнението на финансираните проекти?
- Какво значение отдават бенефициентите на дадената им подкрепа, полезна ли е тя за тях и в какво отношение?

- Какви са резултатите от неколkokратна подкрепа за един бенефициент през годините?
- Какъв ефект имат или се очаква да имат стратегическите инициативи на НФК?

Резултати от подкрепата на Фонда

Мнозинството анкетираните отбелязват като резултат от получената подкрепа създаването на професионални контакти и партньорства. На второ място по важност идва получения продукт (издание, доклад, Интернет страница, филм, пр.). Значителна част от респондентите изтъкват значението на получени нови знания и умения както и участието в различни събития (фестивали, обучения, арт-борси, научни срещи, др.) или организирането им (турнета, фестивали в страната, др.) като особено ценно.

В редица случаи подкрепата на един проект води до получаването на няколко разнообразни по характер резултати, напр. обучение, участие в събитие и създаване на контакти и професионални връзки, които продължават след приключването на проекта.

Най-ценни от гледна точка на резултатността им са проектите, които имат макар и условна възвръщаемост под някаква форма, обикновено като продължение на проекта и/или създаване на по-продължителни контакти и общи дейности с чуждестранен партньор. Остава под въпрос доколко скритият потенциал на подобни проекти може да се открие при оценката им от експертните комисии на НФК, както и дали подобни проекти не трябва да бъдат търсени проактивно от Фонда.

Един от основните въпроси тук е може ли НФК да търси резултати от подкрепата, която дава при условие, че тя обикновено е ограничена и покрива само малка част от общия бюджет на един проект? Макар и по предварителна обща преценка отговорът да изглежда положителен той ще бъде потвърден едва след задълбочена оценка на резултатите от подкрепените проекти на основата на внимателно разработени показатели за оценка на програмите, а също и на критериите по които се извършва подборът на проекти.

Друг съществен въпрос е доколко бюджетът на Фонда и формата на финансиране чрез субсидии съответстват на очакваните продукти и резултати, реалистично ли е да се търси особено значимо въздействие на дейността на Фонда при размера на бюджета с който работи и дали НФК въпреки тези финансови условия не постига едно добро влияние върху културния живот?

Важно е също има ли подкрепата на Фонда очевидно и/или измеримо въздействие. Дотолкова доколкото тя е насочена преди всичко към създаване на продукти (а не на привличане на публика или маркетинг на културни продукти) и отчасти към промяна на отношения е възможно да се проследят получените резултати и да се подготви основата за последваща оценка на въздействието ѝ върху културата в страната.

Резултатите от дейността на НФК зависят в значителна степен и от това доколко е ефективен процесът на **подбор** в различните програми на Фонда. Общото мнение на анкетираните е, че той е компетентно направен. Всяка от програмите има разработени условия за кандидатстване и критерии за подбор. Качеството на решенията за финансиране се гарантира от професионалната компетентност на комисиите, които разглеждат всички проекти, отговарящи на техническите условия на конкурсите и ги оценяват по определени критерии. Този начин на оценка на кандидатстващите проекти се използва в редица културни организации по света и се основава на предположението, че комисиите се състоят от професионалисти, които най-добре могат да преценят качеството на проектите и че така взетите решения за финансиране отразяват най-добре обществените интереси⁸.

⁸ Вж Independence of Government Arts Funding, IFACCA, 2006, стр. 20

Критериите за оценка на проектите обаче не винаги са достатъчно добро сито, което да позволи по-целенасочен подбор на проекти, имащи най-добър потенциал за въздействие върху културната среда. В редица случаи те са твърде принципни и общовалидни или пък прекалено подробни. Така комисиите могат да загубят активната си роля в един процес, който има високи цели и не достатъчно подходящи инструменти за постигането им.

Подходящ пример е програмата «Мобилност» в която основната трудност при вземане на решение за финансиране е да се прецени качеството на форума и потенциалните резултати от този контакт и тя идва от факта, че няма рамка и концепция на национално ниво, която да насочва дори и най-общо културния обмен. Обичайно той се разбира по скоро като еднократни представяния на български творци и техни произведения извън страната отколкото като регулярен процес на взаимодействие на културни организации или отделни творци. Заявените цели на програмата да спомогне за разширяване на международното сътрудничество не помагат да се направи една добра преценка, тъй като са прекалено общи. Критериите за оценка на проектите също.

В тази програма през разглеждания период от четири години са подкрепени 329 културни събития по цял свят сред които най-голямата част са фестивалите и различни по формат форуми. Значително по-малко са научните срещи и конференции, конкурсите, авторските представяния, общите представяния на българска култура извън страната (включително и турнета на български изпълнители). Какво е качеството на тези събития е трудно да се каже без да има конкретна информация за резултатите от осъществените контакти, т.е. без внимателно разглеждане на отчетите на бенефициентите. Разбираемо е, че комисиите на тази програма трудно могат да гарантират качеството на решенията си за финансиране, когато е очевидно, че са изправени предимно пред резултата от личната инициатива на българските творци като само една малка част от подкрепяните събития са част от договореност между отделни културни институции или министерства на културата (т.е. се предполага, че имат по стратегически и целенасочен характер). Остава неясно също и как МК прави своя избор на кандидат за подобни форуми.

Практически НФК не участва с пълния си потенциал в гарантиране качеството на културния обмен освен като приема или отхвърля предложенията на бенефициентите, но активната страна са те. Разбира се тези трудности при подбора могат да се разглеждат и като естествен етап в развитието на връзките на българската култура със света – етапа на личната инициативност на българските творци и мениджъри на културата. Фактът, че тази програма е може би най-популярната показва, че в това отношение значението на подкрепата на Фонда е действително голямо.

Трябва да се отбележи, че НФК полага усилия да промени разбирането за културен обмен като един по-продължителен, обмислен и целеносочен двустранен професионален контакт между български и чуждестранни творци и културни институции. Фондът обръща и специално внимание на проектите за гостувания на чужди творци в страната, които за съжаление продължават да остават много малко на брой.

Стратегическите инициативи на Фонда сред които са форум процесите имат най-структуриран като принцип начин на подбор на участниците във форумите и същевременно показват и активната позиция на Фонда.

Значение на подкрепата

Мнозинството анкетираните смятат подкрепата на НФК за полезна и важна, но недостатъчна, а една не малка част я приемат като решаваща за осъществяване на проектите им.

Подкрепата, дадена от НФК се приема като много важна защото:

- с нейна помощ се популяризира уникално българско културно наследство,
- тя прави възможни стратегически важни контакти,
- спомага за осъществяването на определени проекти в тяхната пълнота,
- подкрепя дебюти на млади учени и творци,
- осигурява присъствието на чуждестранни гости на български инициативи,
- спомага за издирване, опазване и популяризиране на българския автентичен фолклор,
- развива гражданското участие в сферата на култура,
- позволява представянето на български автори и техните творби в чужбина,
- осигурява българско участие в международни форуми,
- прави възможно представянето на българската култура в чужбина.

Прави впечатление, че дори и анкетираните, чиито проекти не са били одобрени за финансиране от Фонда, приемат потенциалната подкрепа на НФК като важна. В това отношение никоя друга културна организация в страната не постига подобен положителен ефект.

Въпросът за недостатъчната подкрепа, давана от Фонда е особено важен и тук можем отново да се върнем към принципа на финансиране, за който стана въпрос в началото. Подкрепата е недостатъчна, не само защото не покрива изцяло разходите за осъществяване на един проект, но най-вече защото не може да гарантира устойчивостта на проектите и организациите и няма за цел да го направи.

НФК дава финансиране на конкурсен принцип, което го прави прозрачно, но то винаги ще бъде недостатъчно независимо от бюджета на Фонда тъй като този начин на финансиране не е съобразен с нуждите на потребителя на култура и към укрепване икономиката на културата, а към създаване на продукт и в най-добрия случай към промяна на нагласи, която обикновено се получава като непряк ефект.

Голямата част от бенефициентите на Фонда имат некомерсиална дейност и преобладаващата нагласа в сектора е за нуждата от подкрепа на некомерсиалната култура като различаваща се от комерсиалните си форми с естетическите си и художествени качества. Ч. Ландри отбелязва в споменатия доклад характерното отделяне на културата от икономическите, социални и политически аспекти на обществения живот⁹, НФК очевидно все още работи в рамките на това разбиране. Така например в условията за кандидатстване по програма «Критическа литература» е записано, че «преференции ще се дават на издателите, чиято дейност е показала интерес към некомерсиалната литература, която без финансова подкрепа не би могла да бъде публикувана.» Тук „некомерсиално“ означава по-добро, по-качествено и с по-малки шансове да оцелее. В този смисъл стремежа на Фонда да направи възможно оцеляването на тези видове културни дейности е справедливо и важно, доколкото запазва разнообразието, а също и защото обществено ценни културни дейности не могат да бъдат регулирани пряко от пазара.

Принципно средствата на Фонда се дават за създаването на качествени културни продукти без изискване това финансово вложение да се превърне в инвестиция и да даде възвръщаемост (включително и финансова) и така цикълът на създаване и потребление на културния продукт остава отворен. В този смисъл Фондът не инвестира, а раздава пари, които винаги ще бъдат недостатъчни. Една от главните причини за това ограничение е начинът по който е създаден, но също и липсата на

⁹ Вж Културната политика в България, Доклад на Европейски експертен екип, Ч. Ландри, 1997, стр.99

разбиране за различни форми на допълнително алтернативно финансиране¹⁰ Още една причина за невъзможността Фондът да прави инвестиции в определени области на културата е и ограничението да дава дългосрочна подкрепа, която би била стратегически по-целесъобразна, както и да прехвърля бюджетни средства от една година в друга. Основният проблем не е само в закона по който е създаден, а в нагласата към управлението и финансирането на културата в страната при която не се отчитат не само нуждите на потребителите, но също и на променените нужди на създателите на културни продукти. В случая с типа финансиране, даван от НФК една от основните нужди на създателя на култура е да има устойчивост, но тъкмо на тази нужда финансирането на Фонда не може да отговори.

Четири години преди създаването на НФК в споменатия доклад на ЕК се разглежда идеята за създаване на национален Фонд за култура, който авторите на доклада препоръчват да се развие като Българска агенция за инвестиции в културата:

„Идеята е да се създаде Фонд, черпещ средства от редица източници, като например от Министерство на културата, от Фондации, спонсориращи фирми, от частни лица. Този Фонд ще бъде използван за отпускане на кредити и акционерни инвестиции с оглед осигуряването на оборотен капитал, целево насочен към организации в областта на културата и по-специално към ключовите лица, работещи в тях.“

Давана по описания по-горе начин подкрепата на Фонда би имала една значима цел, която в момента е особено актуална за страната, а именно развитието на икономиката на културата.

Неколкократно подкрепа

В три годишното съществуване на програма «Преводи» от общо 20 одобрени проекта, 5 са получили двукратно финансиране (двама преводачи, издателска къща, автор и тема).

В програма «Критическа литература» от общо 168 проекта в периода 2003-2006 година 34 бенефициента са били финансирани повече от един път.

В програма «Мобилност» от общо 329 подкрепени проекта в последните четири години, 35 са били финансирани повече от един път (от тях 13 организации и 22 индивидуални бенефициента).

Продължаващата в годините подкрепа за бенефициенти на програма «Стипендии» и «Автентичен фолклор» е трудно да се установи поради липса на систематизирана информация за тези програми.

Подкрепата, давана от Фонда в продължение на повече от една година на един и същ бенефициент е особено интересна тъй като тя илюстрира едновременно необходимостта от вложения в определени области и на културата и невъзможността по този начин да се укрепи устойчивостта на бенефициентите. Повтарящата се подкрепа обаче може да има сериозно значение като позволи поддържането на определени културни дейности, тяхното развитие и дори въвеждането на новаторски елементи.

Обичайните въпроси, които възникват при неколкократно финансиране на един и същ бенефициент е дали така се създава и поддържа един кръг от привилегировани бенефициенти и дали продължителното финансиране от един източник не ги прави зависими от него. Няма основание да се смята, че Фондът има привилегирован кръг от бенефициенти доколкото повтарящата се подкрепа в мнозинството от случаите се дава на много активни организации и лица. Дали има зависимост от един източник на

¹⁰ Вж Ibid, стр.55

финансиране е трудно да се отговори, но вероятно тя съществува в определена степен и едно по-внимателно разглеждане на случаите на повтаряща се подкрепа ще покаже дали кандидатите с години продължават да разчитат единствено на нея или откриват и други възможности за финансиране на дейността си.

Поради вече споменати причини е трудно да се определи дали в отделните програми на Фонда има натрупващо се въздействие, но една по-задълбочена оценка на всяка от тях е изключително необходима и тя би дала конкретни насоки за развитието на програмите в бъдеще. В рамките на настоящото проучване могат да се направят само общи бележки за някои от разглежданите програми.

Програма «Критическа литература» съществува вече 6 години (2001-2006) като само в периода 2003-2006 година има подкрепени 168 издания. Мониторинг и оценка на програмата и нейните продукти би показал съществува ли необходимост да се разшири обхвата на областите, в които се подпомага издаването и превода на критическа литература. Така те могат да се допълнят и с области, за които има особена нужда от преводна критическа литература като изследвания в областта на културната политика и икономика на културата, развитие на културните индустрии и др. Популяризирането на българската критическа литература може да се разшири и с преводи на българска критическа литература на чужди езици.

Програма „Мобилност” съществува в продължение на 4 години (2003-2006) и подкрепените 329 проекта позволяват да се търсят реални „инвестиции” както в отделни личности, както и в определени области и теми. Необходимо е също да се консолидира събраната по тази програма информация в база данни и да ѝ се даде публичност.

Програма „Преводи” е сравнително млада програма, съществува от 3 години (2004-2006) и има интересен потенциал за развитие. Чрез нея се осъществяват сложни взаимоотношения между български автор, български или чуждестранен преводач, българско и чуждестранно издателство. Ролята на експертната комисия, която се състои от професионални преводачи е особено важна за развитието на програмата, тъй като тя може да спомогне активно за развитието на тези взаимоотношения. Тази програма има нужда от проактивно отношение, търсене и привличане на автори и преводачи – особено по-млади, а също и привличане предимно на чуждестранни издатели (чиято продукция има разпространение в чужбина) или съвместни проекти на български и чуждестранни издателства. Може да се мисли също и за установяване на контакти с подобни програми в други европейски страни.

Препоръките на анкетиранията са за това комисията да проследява и представянето на книгите, както и да се популяризира програмата, за което да търси посредничеството на организации като посолства или организации от типа на ЕБКЦ, и активно да се търси интереса на чуждестранни издателства.

Програма „Автентичен фолклор” съществува от 3 години (2004-2006) и има уникално значение сред програмите на НФК. Значението на подкрепата на Фонда тук е действително голяма. Една добра перспектива е да се разшири обхвата на кандидатстващи организации и се поощрят връзки между читалища и изследователски организации, а също и да се обърне внимание на автентичния фолклор на етнически и малцинствени групи. Тази програма също изисква консолидиране на събраната информация и продукти в база данни с публичен достъп.

Стратегически инициативи

Стратегическите инициативи на Фонда представляват проекти върху които той работи с партньорска организация/и и се стреми да постигне по-продължително и значимо

въздействие, да въведе нови за страната теми и подходи, както и да промени някои особено възпрепятстващи развитието на културата нагласи. Най-значителни сред тях са Форум процесите, информационният бюлетин, работата на експертната група към Фонда, международните контакти. Тук тези инициативи не се разглеждат подробно, а в контекста на цялостната дейност на Фонда.

Форум процесите (ФП) са едни от най-интересните инициативи на НФК и с основание могат да се определят като пионерска дейност на Фонда доколкото методът на работа е познат в страната от няколко години, но се използва за първи път в областта на културата. Този проект на НФК се осъществява в партньорство със Швейцарската агенция за развитие (ШАРС) и посредничеството на ФРМС. ФП в областта на културата започват в края на 2005 година. След успешното завършване на първата година ШАРС и НФК продължават съвместното финансиране на проекта до края на 2007 година. ФП следват установена схема на работа и по същността си представляват структуриран диалог в рамките на 5-7 сесии годишно, в които участват хора от читалища, неправителствени организации, бизнес и туристически компании, общински служители, местни културни институции. До момента във ФП са включени около 15 общини и интересът към тях расте. Участниците във ФП преминават през процес на определяне на теми в областта на КИН по които се работи и се завършва с подготовка на проекти, част от които получават финансиране.

Във ФП, както и в останалите програми на Фонда също има подбор – общините се избират за участие на основата на подробен въпросник, който гарантира мотивираността и капацитета им и разработените от участниците проекти се финансират на конкурентно начало.

Целите на ФП са многостранни – да се трансформират стереотипи за КИН, да се научат общините да работят заедно с местните културни и бизнес организации, да се насочат към обмислено и стратегическо отношение към местните паметници на културно историческо наследство, да натрупат опит и осъзнаят необходимостта от съставяне на собствени регионални стратегии за развитие на културата, да натрупат умения за създаване на цялостен туристически продукт.

Един особено ценен резултат от ФП е съставянето на карти на местните паметници на КИН с описание, включващо и състоянието им. Те се изработват от екипи от местни специалисти и приобщаването на последните в този процес е едно от добрите постижения на ФП.

Дейността на НФК тук е едновременно мисионерска, откривателска и популяризаторска. Експерт на Фонда консултира целия процес, подпомага методически общините, дава типологични схеми и примери от международните практики в областта на КИН и културния туризъм, мотивира участниците, предугажда техните нужди, следи и «отглежда» целия процес без прекъсване, насочва го и се съобразява с промените, които настъпват по отношение на съдържанието и темите. Методиката по която се работи е създадена в голямата си част от експерти на Фонда.

Основните нужди в рамките на самия процес са от провокиране, медиране, образование, структуриране, придружаване на участниците.

Предизвикателствата във ФП са свързани с появата на центробежни сили във някои общини и групи, недостатъчния местен капацитет, неравностойното развитие на общините, както и неравновесието в групите, породено от различни експертни нива на участниците.

Една от особено трудните за възприемане идеи е за необходимостта от управление на разработените туристически продукти чрез най-удачната за момента форма на публично-частните партньорства.

Собствеността върху целия ФП също се оказва труден въпрос и се осъзнава предимно от експертите в отделните групи.

Участниците във ФП ги ценят като „най.добрата форма за гражданско участие” в една трудна област като КИН. ФП оживяват хората в общините, помагат за естественото достигане на едно ново разбиране за ценността на КИН, „хората се подкрепят да развързват мислите си”. Привлекателно в целия процес е събирането на хора със сродни идеи в областта на КИН, съчетаването на опит, толерантното приемане на чужди мнения.

Основните препоръки на участниците във ФП се отнасят до това експертите да работят повече с участниците в групите, при финансиране на проектите да се обръща внимание върху ефекта, който ще имат, да има ясни правила и критерии за финансиране, както и възможност за споделяне на опит между общините на междинни сесии.

Въпреки сериозното участие на НФК в този съвместен проект и основната роля, която той има в него ФП нямат публичност, дадена от Фонда. Информация за тях може да се намери на Интернет страницата на ФРМС и на страниците на бюлетините, които се правят от местните оперативни групи.

Въпреки, че при подобни стратегически инициативи е трудно да се говори за непосредствени резултати ФП вече имат няколко постижения при това съществени – общините в Смолян и Златоград са изработили документ за обща политика в областта на културно-историческото наследство, гласуван и от двата общински съвета. Следващата стъпка на НФК е да подпомогне общините в съставянето на стратегии за културен маркетинг.

По-нататъшното развитие на ФП зависи в голяма степен от усилията на НФК да намери европейски финансов партньор след излизането на ШАРС в края на годината. Включването на европейски партньор би повлияло положително и влизането на България в процеса на развитие на Еврорегионите и за заявяването на средства от ЕвроФондовете.

Екипът на НФК, но също и част от участниците очакват ФП да се развива към сътрудничество между отделните региони в страната и така целият процес да продължи в значително по-голям мащаб.

Едно от интересните партньорства на НФК е с ЕБКЦ за събирането на група експерти в различни области на културата, които работят по различни теми, свързани с културната политика на страната. Дейността на групата засега има неформален характер и съответно продуктите ѝ нямат достатъчна публичност и конкретен потребител. Необходимо е потенциалът на тази група да се използва напълно като се установи нейният формален статут, конкретни изследователски задачи и ясен потребител. Последният може да обхваща няколко държавни структури, имащи отношение към развитието на културата, а не само и единствено МК. Трябва също така да бъдат положени усилия продуктите на нейната дейност да бъдат разпознати от потребителя/ите.

Създаването на тази експертна група показва отново близостта на НФК като начин на работа до сродните му европейски културни организации, които използват експертното познание на подобни групи. За НФК обаче тази група е все още един „спящ” инструмент за подпомагане на културната политика и следва да бъде развит и използван.

През 2005 година, съвместно с Националните центрове по изкуствата и ЕБКЦ, излезе и първият брой на информационното издание на НФК – бюлетин «Култура».

Значителна част от анкетираните познават бюлетина и той се оказва за сега единственият и най-важен източник на информация за част от дейността на Фонда. Той е замислен като издание, с характерен изследователски неутралитет, което да представя разнообразни изследвания в областта на културата, както и отделни материали по актуални теми. Първото от тези изследвания е посветено на културните нагласи и потреблението на културни продукти на българите и има публично представяне в Червената къща. През 2006 година е разработена цялостна концепция за по-нататъшното развитие на бюлетина и фокусирането му конкретно върху статистиката за култура като една от трудните и недостатъчно познати теми в страната, която обаче има голямо и подценявано значение за развитието на българската културна политика. Този фокус е свързан и с необходимостта от хармонизиране на статистиката за култура в България (в степента в която съществува) с изискванията на Евростат.

Като цяло бюлетинът все още е в процес на изясняване на структурата си и съобразяване с нуждите на основните си потребители. Основният въпрос е доколко той ще съумее да се превърне в един регулярен активен инструмент за въздействие от страна на Фонда.

Освен партньорските проекти, в които участва НФК създава и поддържа международни контакти сред които най-перспективни и интересни за сега са тези с британската мрежа „Arts&Business” и Международната федерация на културни организации (IFACCA). Контактите с „Arts&Business” започват през миналата година и има добри перспективи да допринесат за въвеждане в страната на така липсващите умения за взаимодействие на изкуството и бизнеса. Те могат да повлияят към промяна на съществуващата парадигма за липсата на интерес на бизнеса към изкуството и културата. Огромният опит на тази мрежа и готовността да подпомогне НФК в тази посока са особено важни за страната и за развитие на мащаба на работа на самия Фонд.

IFACCA представлява един сериозен източник на актуална и качествена информация за тенденции и практики в различни области на културната политика. Първите контакти с тази мрежа са направени през 4 години, а през 2006 година се активизират и спомагат за въвеждане на една непозната за страната тема за регенерация на градските пространства със средствата на културата, тема, която с влизането на България в ЕС ще става все по актуална. Връзките с IFACCA продължават и дават реалната възможност на НФК да сравнява дейността си със сродни организации по света, да черпи експертна помощ и да проверява актуалността на дейността си в по-широк мащаб.

Като цяло НФК проявява забележително свободен и творчески подход в стратегическите си инициативи. Чрез тях той съумява да постигне няколко много важни неща – да мобилизира съществуващи ресурси в страната, да променя нагласи и създава нови компетентности (ФП за създаване на регионални културни стратегии), да поддържа жив ресурс за изследователска и експертна работа (експертна група и бюлетин „Култура”), да бъде канал за качествена международна експертиза в областта на културната политика („A&B” и IFACCA).

Изводи и акценти

- Въпреки ограниченият бюджет на НФК и обичайно частичната подкрепа, която той дава, получените непосредствени резултати са разнообразни (контакти, културен продукт, творческо развитие, умения), а някои от тях имат условна възвръщаемост под формата на продължаващи дейности.
- НФК използва експертни комисии за вземане на решения за финансиране, което обуславя общо добро качество на подкрепените проекти. Този подход е характерен за много сродни културни институции и има преимущество да

запазва близост до нуждите на творците като същевременно отразява най-добре обществените интереси в областта на културата.

- Финансирането на Фонда е прозрачно и демократично по характер тъй като е отворено за различни видове културни институции.
- Качеството на подбора варира в зависимост от наличието или липсата на общи насочващи рамки в отделни области на културата. То може да бъде подоброено чрез оценка на конкретността и приложимостта на критериите за оценка на проекти към отделните програми, а също и чрез оценка на резултатите от подкрепата и внимателен преглед на отчетите на бенефициентите.
- НФК полага усилия да въведе по-съвременни и динамични разбирания за развитието на някои области като например културния обмен, а също и да постигне видово и жанрово равновесие на подкрепените проекти.
- Подкрепата на НФК се възприема като много важна, но недостатъчна поради ред причини, но преди всичко, защото се дава под формата на субсидии и поддържа предимно некомерсиалната култура в страната, т.е. тази, която се приема, че има по-добри естетически качества и по-малък шанс да оцелее.
- Подкрепата на Фонда може да постигне значително по-добра ефективност ако се ориентира към реалните нужди на създателите на култура от устойчивост и на потребителите от разнообразие и качество. Добър ефект би имала и възможността Фондът да прави по-дългосрочни инвестиции и да борави по-свободно с бюджетните средства в рамките на последователни години.
- Повтарящата се подкрепа за едни и същи бенефициенти е сравнително нисък процент и въпреки, че не успява за укрепи устойчивостта на бенефициентите тя успява да поддържа редица културни дейности без да създава кръг от привилегировани кандидати.
- Програми като „Критическа литература”, „Мобилност”, „Преводи” са достигнали ниво на развитие, което изисква актуализиране на целите им и начините на работа.
- Стратегическите инициативи на Фонда са разнообразни и допринасят за обогатяване на инструментите с които той осъществява културна политика. Основната грижа следва да бъде тяхното разширяване, развитие и продължаване

ОЧАКВАНИЯ И ПРЕПОРЪКИ ОТНОСНО БЪДЕЩАТА ДЕЙНОСТ НА НФК

Европейският контекст на българската култура

Най-общо очакванията на анкетираните за промени в културната среда в България след присъединяването към ЕС могат да бъдат определени като три вида - оптимистични, песимистични и «конструктивни». Характерно е, че по-голямата част от тях са много общи.

Мнозинството от бенефициенти и партньори на НФК имат положително и уверено отношение към предполагаемите промени в областта на културата и изкуствата, макар и да не знаят какви конкретно ще бъдат те. Най-много са очакванията и представите за повече възможности за финансиране и разширяване на културния обмен. Последният започва да се разбира като един по-сложен и разнообразен процес, включващ и отговорност на двете страни за осъществяването му, очаква се да има по-голяма регулярност и продължителност, да дава възможност за работа върху съвместни проекти, да облекчава професионалните контакти, участието в културни мрежи и комуникацията между културните институции.

Песимистичните очаквания, макар и по-малко като брой са свързани с някои факти в нашия културен живот като липса на държавна политика, която да насочи навлизането на българската култура в европейското пространство, липсата на заявка за средства за култура от европейските Фондове, непрозрачните начини и процедури за разпределяне на средствата.

Повечето «конструктивни» очаквания са конкретни и представляват «положително» решение на реално съществуващи проблеми и нужди. Така очакванията на анкетираните са за:

- «ясни правила и регламент в областта на финансирането на изкуство и култура», създаване на конкурентна среда за някои изкуства,
- балансирано развитие на съвременни и традиционни форми на изкуството, допускането на независими културни организации до структурно финансиране на конкурсен принцип,
- създаване на общински Фондове за култура,
- внимание към развитието на културните индустрии,
- развитие на образователната система,
- качествено представяне на българската култура извън страната,
- умножаване на възможностите за кандидатстване пред Европейски фондове, за разгръщане на вече създадените партньорски контакти и като следствие от това за по-активно участие в културния живот в страната.

В новия европейски контекст не е учудващо, че мнозинството от анкетираните предпочитат и очакват да работят с местни, регионални или международни мрежи (включително Европейски).

Малък е броят на бенефициентите, които приемат МК за основен партньор в опита за подобряване на културния живот. На сравнително по-голямо доверие се радват държавни и обществени институции в културата, а местните власти остават най-пасивен и самотен участник в тези промени. Неправителствените организации заемат междинно място в тази класация с почти равен брой гласове „за” и „против” способността им да повлияят положително развитието на културата.

В тази картина се включват и частните спонсори, които макар и за малък брой анкетираните са едни от най-важните партньори.

Особено интересно е едно единично мнение, което определя създателите и потребителите на културни продукти като най-важни за подобряване на културния живот в страната.

Препоръки, отправени към НФК

Препоръките към НФК се отнасят до няколко основни параметра на дейността му - процедури за кандидатстване и подбор, бюджет, приоритетни области, експерти, политика.

По отношение на процедурите анкетираните отбелязват необходимостта информацията за конкурсите на Фонда да се обявява навреме за да има време за подготовка на сериозен проект. Като излишно утежняващи кандидатстването се приема искането на препоръки за проектите и за лично подаване на документи, което затруднява кандидати от провинцията. Част от анкетираните, получили неколкократно подкрепа препоръчват Фондът да се ангажира с определена помощ за повече от една година. Това е особено необходимо за издателските проекти и периодичните издания. Като се има предвид количеството и качеството на периодиката, подкрепяна от НФК (9

от най-сериозните и интересни списания за изкуство и култура и 8 рубрики в периодични издания, сред които и електронни) тази препоръка изглежда оправдана. Препоръчва се също да отпадне ограничението за едно участие годишно по програма «Мобилност», а сесиите на всички програми да бъдат разпределени равномерно през годината и да отпадне ограничението за броя на проекти, с които може да участва една организация или физическо лице. Има също и препоръки за сложни процедури при които кандидатстващите проекти се разделят на категории, сесиите се обявяват на всеки три месеца и се взема такса при кандидатстване.

Единодушното желание и препоръка на всички анкетирани е за значително увеличаване на бюджета на Фонда. Посочва се необходимостта да се увеличи размера на финансовата подкрепа. Отбелязва се също, че за някои от бенефициентите на Фонда като независимите културни организации и за някои области на културата като книгоиздаването има нищожни или почти никакви други възможности за финансиране освен тези, които дава НФК. Редица анкетирани изказват мнение, че е неудачно Фондът да финансира много проекти с малки суми вместо да даде значително по-голяма подкрепа на няколко големи проекта. Общото желание е Фондът да има бюджет, който да му позволява да подпомага повече проекти и с по-големи суми.

Размерът на подкрепата, давана от НФК се препоръчва да бъде категорично по-голям като се повдигне и долната граница за финансиране на проект (примерно 1000 лв.) или дори да се отпуска цялата искана сума. Очакванията са *„НФК да се превърне в мощно европейска организация, която да може да си позволява да финансира цялостно проектите, които кандидатстват за субсидиране”*.

Редица анкетирани обръщат внимание на необходимостта да се подкрепя не само първичната проява или продукт, но и по-нататъшната му презентация и социализация.

Препоръките по-отношение на приоритетните области е да се разширят като включат повече видове културни дейности и области като справочни издания, мултимедия, Интернет базирани решения; културни борси, изложения и панаири и се обърне по-сериозно внимание на съвременните форми на изкуство и култура, да се въведе подпомагане и на издаване на български книги в чужбина.

«.....разширяванеразвитие на възможностите за представяне на българската култура в чужбина: от преводи, през бази с данни и интернет сайтове и портали, до гостуване на произведения, творци, критици и учени Научни и научно-приложни конференции, посветени на културата.»

По отношение на експертите на Фонда има минимални препоръки и те се отнасят до възможността да се използва потенциала на научните институти и висши училища.

За политиката на Фонда има една единствена препоръка за по-голяма сила и подкрепа на културната сцена в България, а също и за по-подробен отчет за работата на НФК.

Един от особено важните коментари върху дейността на НФК засяга връзката на дейността му с МК: Анкетираният отбелязва, че не е ясно как се синхронизира или разграничава дейността на Фонда спрямо приоритетната дейност и главната стратегия на Министерството на културата. Необяснимо е също защо едно и също лице е министър на културата и председател на УС на НФК.

Този коментар ни връща отново към спецификата на НФК и сродните му културни институции по света¹¹. Отношенията между Министерството на културата и създадената от него организация, работеща на принципа „на една ръка разстояние” обуславят ефективността и на двете институции. При липсата на дублиране на дейности и ясно разпределение на задачи и отговорности тези взаимоотношения имат благоприятно влияние върху развитието на културната политика.

¹¹ Independence of Government Arts Funding, IFACCA, 2006, стр.30

НФК като европейска културна институция

Как би изглеждала дейността на НФК като национална културна институция на европейска страна е въпрос, който получава доста конкретни и разнообразни отговори от анкетираните като общото очакване е за положителни промени и за това НФК да остане една много съществена културна институция в България.

Преди всичко Фондът трябва да има по-големи възможности, по-разнообразни задължения и нови роли в културния живот на страната. Ключовите думи са **финансиране, лобиране, посредничество, гарант, партньорство, стратегически инициативи, привличане на средства.**

Увеличените възможности са свързани с очаквания за допълнително финансиране от Евро Фондовете, общо навлизане на повече капитали в страната и обогатяване на потенциалните ресурси за финансова подкрепа. Резултатите се очаква да бъдат по-значителна финансова помощ и съответно по-голям брой финансирани проекти, поощрение на много различни културни и професионални идеи и проекти, развитие и разширяване на кръга на финансирани дейности и разширяване сферата на приоритети.

Новите и разнообразни роли и задължения на НФК включват лобиране за нова културна политика на МК, съизмерима с практиките в другите европейски страни и превръщането на Фонда в инициатор, посредник и гарант за създаване на културната политика в България. Като особено важна тема се появява необходимостта НФК да работи в партньорство с повече програми и културни институции на ЕС с цел свързването на различни култури и творци, да си партнира със сродни европейски Фондове за подкрепа на общи проекти с по-голяма продължителност и мащаб. Има и очаквания Фондът да бъде партньор на бенефициентите в подготовката и осъществяването на проекти, финансирани от ЕС и да се развие като информационен посредник за възможностите за набиране на средства за културни проекти както и да бъде посредник и координатор при достъпа на български бенефициенти до подходящи Фондове в чужбина, да е гарант за успешните си участници пред други подобни институции у нас и по света.

Конкретни са и представите на анкетираните за ролята на Фонда в привличането на средства. Те очакват Фондът да подобри финансирането си от източници извън бюджета като търси допълнителни средства в партньорство с аналогични организации в ЕС, както и да бъде координираща (водеща) организация при кандидатстването към програма "Култура 2000" на Европейската комисия за осъществяването на дългосрочни проекти, с което би се осигурил допълнителен финансов ресурс за изпълнение на дългосрочна културна политика.

«НФК трябва да стане основен източник на подкрепа в българската култура и да се превърне от второстепенен разпоредител с бюджетни средства – във Фонд за акумулиране и разпределение на финанси между културните субекти в страната.»

Значителна част от анкетираните бенефициенти на НФК са убедени в необходимостта Фондът да прави повече стратегически инициативи и нови партньорства, повече съвместни стратегически проекти с европейски културни институции, както и да състави стратегия за дейността си през следващите 5-10 години. Очаква се също Фондът да дава повече информация за дейността си, да работи съгласно практиките на европейските културни институции (като по този начин ги въведе в страната) и да работи като модерна европейска институция като създаде свои регионални структури в страната, да разшири приоритетите си, да направи процедурите си по-достъпни и даде повече възможности за обучение и консултации, да стане още по-гъвкава структура, която да подкрепя съвременното изкуство, живото изкуство и представя в Европа не само българското минало, а и съвременното изкуство.

Видът подкрепа която мнозинството анкетирани очакват да получат от НФК през следващите години е преди всичко финансиране, контакти с европейски културни организации и информация. Към този списък, но с по-малко значение се добавят възможности за обучение и помощ в справянето с финансови аспекти на кандидатстването.

Едно от мненията обобщава всичко казано дотук:

«Очакването е НФК да стане още по-стабилна организация, която да разполага с много по-големи възможности да подкрепя културни инициативи; да бъде партньор в международни проекти; да консултира проекти и партньорски мрежи; да информира културната публичност в България за стратегическите си проекти и инициативи; да изгради електронна база данни, която да предоставя информация за възможностите за финансиране на културни проекти както в България, така и в Европа.»

Незначителен брой анкетирани нямат особени очаквания към работата на Фонда през следващите години.

Изводи и акценти

- Очакваните промени в културната среда в България след присъединяването към ЕС са предимно оптимистични и свързани с повече и нови източници на финансиране и възможности за професионални контакти, но също и с надежди за решаване на стари и дълго съществуващи проблеми в културния сектор.
- Мнозинството анкетирани очакват движещата сила на промените да дойде чрез участие в мрежи като разчитат най-много на Европейските културни мрежи. Доверие привличат и частните спонсори, както и създателите и потребители на културни продукти, което показва промяна в традиционната ориентация към висшата култура и постепенно насочване към нуждите на потребителите. Има известен отлив в желанието за работа с МК, държавни и неправителствени културни организации най-силно изразено по отношение на местните власти.
- Препоръките към НФК се отнасят до по-опростени процедури за кандидатстване, значително по-голям бюджет и размер на субсидиите, повече и по-актуални приоритетни области и по-силна политика, участие в презентацията на подкрепените проекти, даване публичност на резултатите от дейността си и стратегическите си проекти, както и за по-ясно разпределение на задачи и отговорности между НФК и МК.
- Обликът на НФК като европейска културна институция се очертава като разширен и обогатен вариант на сегашния му институционален вид в който към финансиращите, партньорски и стратегически инициативи се добавят няколко акцента – по-големи възможности, по-разнообразни задължения (включително и активно привличане на средства от европейски източници), нови роли (между които лобиране и застъпничество за нова културна политика и посредничество). Общото очакване е Фондът да бъде активен посредник между българските и европейски културни институции.

Основни изводи и препоръки

Въз основа на събраната от настоящото проучване информация могат да се направят следните главни изводи:

- НФК работи като съвременна европейска организация от типа на „една ръка разстояние“. Съществуването ѝ е положително явление в културната среда в

България и се възприема по този начин от бенефициентите. Тя е особено полезна за България за установяване на връзки и общ език с европейски и световни културни институции. Институционалният ѝ профил носи редица предимства за развитието на културния живот сред които запазване на решенията за финансиране от политически влияния и осъществяване на културната политика на ежедневни практическо ниво, стоейки максимално близо до създателите и потребителите на културни продукти.

- НФК е достигнала ниво на стабилно развитие и работи със ядро от популярни програми като непрекъснато разширява инструментите си за осъществяване на културна политика, включвайки информационни, партньорски и стратегически инициативи.
- Стратегическите инициативи на НФК имат ценен принос за развитие на нови умения и форми на гражданско участие в областта на културата, а също и за промяната на някои остарели нагласи в културната среда и за въвеждане на нови европейски и световни културни практики и познание.
- Финансирането, давано от НФК е важно, полезно и се основава на принципите на конкурентност, демократичност и прозрачност. Същевременно то е недостатъчно като размер и подкрепя предимно некомерсиалната култура, насочено е към създаването на културен продукт и не може да осигури устойчиво развитие на културните дейности.
- Очакванията към НФК са значителни и показват характерното явление на прекалено много искания, отправени към една успешна в дейността си организация. Същевременно те показват и нуждата от определена трансформация в работата ѝ. В случая с НФК промяната трябва да бъде насочена към по-задълбочени и разнообразни контакти с европейски културни институции, за което Фондът вече е направил определени стъпки и към привличане на по-големи финансови средства.
- Като цяло дейността на НФК е успешна, необходима и актуална, разгледана в национален и европейски контекст. **Основната посока за бъдещото развитие на Фонда трябва да бъде към освобождаване от сегашните финансови ограничения, консолидиране и даване на публичност на постигнатите резултати и осигуряване на стратегическо и проактивно управление на Фонда.**

Основните препоръки са:

- НФК да запази и развие сегашната си институционална форма като съчетава даването на субсидии с прилагане на по-съвременни форми на алтернативно финансиране;
- Да се обоснове бъдещото развитие на Фонда през следващите 5-10 години чрез подходяща стратегия.
- Да се намери подходяща форма за публично консултиране относно приоритетите на НФК – необходимо ли е да се променят и в каква посока;
- Да се направи концепция и план за добро публично присъствие на НФК и да се започне незабавно осъществяването ѝ.
- Да се определят основните видове решения, които трябва да се вземат по отношение на работата на Фонда – политически, управленски и мениджърски.

- Необходимо е да се прецени с какви политически инициативи ще се осигури развитието на потенциала на НФК, да се преценят възможностите Фондът да се освободи от ограниченията в разпореждането с годишния си бюджет, което ще даде възможността да прави действителни инвестиции в определени области на културата.
- Да се обърне внимание доколко източниците на средства за работата на НФК, указани в ЗЗРК¹² са действително съществуващи и да се гарантира тяхното осигуряване;
- Необходимо е също да се обмислят начините по които управлението на Фонда чрез неговия Управителен съвет да стане проактивно с което ще допринесе значително за постигане на по-добри резултати от дейността му;
- Да се направи мониторинг и оценка на основните програми на Фонда, както и преглед на критериите за оценка на програмите;
- Да се консолидира събраната от Фонда информация за творци, организации, събития и продукти от работата на Фонда в база данни, която да бъде достъпна за информация и проучвания. Това ще помогне значително на НФК да подобри публичността си;
- Трябва да се обърне внимание на възможностите за разширяване на експертния екип на Фонда, което ще спомогне много за по-добрия всекидневен мениджмънт на дейността му и ще осигури успешното завършване на редица вече започнати инициативи;
- Да се обмислят начините за създаване на местни клонове на НФК в страната, които ще увеличат значително ефекта от дейността му.

¹² ЗЗРК, чл.31